

UPPSALA
UNIVERSITET

Fjäder Ur Den Dödas Dräkt

En undersökning av Per Bäckströms Öijerska poetik i

SVART SOM SILVER

Johan Öster

Ämne: Litteraturvetenskap

Nivå: C

Poäng: 15 hp

Ventilerad: HT 2012

Handledare: David Gedin

Litteraturvetenskapliga institutionen

Uppsatser inom litteraturvetenskap

Uppsatser inom retorik

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	3
1.1. Bruno K. Öijer	3
1.2. Aska, Tomhet & Eld.....	3
1.3. Syfte och frågeställningar.....	4
1.4. Annan tidigare forskning.....	4
1.5. Teori och metod.....	5
1.5.1 Bäckströms Öijerska poetik.....	5
1.5.2. Kaos.....	6
1.5.3. Autenticitet.....	6
1.5.4. Undergång.....	7
1.5.5. Sorg.....	7
1.5.6. Det Heliga	8
2. Undersökning.....	9
2.1. Kaoset i sss.....	9
2.2. Autenticiteten i sss.....	11
2.3. Undergången i sss.....	14
2.4. Lyckan i sss.....	15
2.5. Nu: undergången i sss.....	19
2.6. Sorgen i sss.....	24
2.7. Det Heliga i sss.....	26
3. Sammanfattning.....	28
4. Litteraturförteckning.....	31

1. Inledning

1.1. Bruno K. Öijer

Bruno K. Öijer föddes 1951 i Linköping. Han debuterade 1973 med diktsamlingen *Sång För Anarkismen*. Totalt har nio egna diktsamlingar, en översättning av Bob Dylans sånglyrik, en antologi tillsammans med poetgruppen Vesuvius, och en roman givits ut. Förutom detta har Öijer även spelat in LP-skivan *Skugga kommer* (1986), och filmen *Från en Demons Båge* (1997). Sedan tidigt 70-tal har han framfört sina dikter på scen inför publik.¹

1.2. Aska, Tomhet & Eld

År 2003 gav Per Bäckström ut doktorsavhandlingen *Aska, Tomhet & Eld – Outsiderproblematiken hos Bruno K. Öijer* på ellerströms förlag. Detta är den hitintills enda monografin tecknad över poeten. I den analyseras Öijers författarskap utifrån Bäckströms hypotes att det går att se det uppdelat på två delar. Den ena delen är den tidiga debutdiktningen med tydlig avantgardistisk prägel och den andra är den senare, mer eftertänksamma och melankoliska positionen Öijer intagit på nittioalet.²

För att få förståelse för det tudelade författarskapet använder Bäckström en studie i utanförskap skriven av Colin Wilson: *THE OUTSIDER* (1956).

Outsidern är en individ vilken känner sig avskärmd från verkligheten; en person levandes med en obehagskänsla inför tillvaron till dagen då insikten nås att det möjligtvis inte är outsidersn det är fel på, utan på verkligheten själv. Outsidern söker sig efter denna insikt fram genom livet på ett experimenterande vis i hopp om att finna ett syfte. Outsidern är enligt Wilson särskilt upptagen med existentiella frågor och filosoferande; detta i kombination med en ständigt naggande känsla av att vara alienerad från ”de andras” liv.³

Vad Bäckström vill med outsiderbegreppet är att förklara och belysa den poetik han tycker sig se att Öijer brukat genom åren. Detta är en poetik Bäckström själv arrangerar i avhandlingens tredje del där han på ett mycket grundläggande vis lägger fram sin teori om

¹ Thörnvall 2002, s 6.

² Bäckström 2003, s 15.

³ Wilson 1958, s 15.

vad han tycker sig se är syftet med Öijers författarskap. Bäckströms avhandling recenserades av Carin Franzén i *Samlaren* 2004.⁴

1.3. Syfte och frågeställningar

År 2008 utkom på Wahlström & Widstrand den i nuläget (2012) senaste diktsamlingen skriven av Bruno K. Öijer: *SVART SOM SILVER* (I fortsättningen benämnd sss). Vad denna uppsats vill är att undersöka hur pass väl Bäckströms tidigare avhandling om poeten överensstämmer med denna samling. Detta motiveras med att Bäckströms monografi är den enda skrivna över författarskapet och således, om inte någon ytterligare monografi tillkommer, riskerar att cementera bilden av poeten på ett möjligtvis bristfälligt sätt.

Bäckström kartlägger i sin avhandling vad han benämner Bruno K. Öijers poetik; ett sorts rättesnöre för hur Öijer ser på livet och poesin. Denna uppsats vill undersöka om denna poetik fortfarande kan anses giltig efter sss tillblivelse. Går mönstret Bäckström tecknat att finna även i denna diktsamling? Finns det möjligtvis någonting att tillägga, eller att reducera?

1.4. Annan tidigare forskning

Bäckström är inte ensam om att ha författat någonting om Bruno K. Öijer. Dock är hans avhandling den i särklass mest heltäckande. Därför utgör den bakgrund till denna uppsats.

Förutom *Aska Tomhet & Eld* har tre större undersökningar författats om Öijer. Dessa är i kronologisk ordning: *Gurun och grottmannen* (1996) – en litteratursociologisk studie av Johan Svedjedal där denne inriktar sig på att undersöka hur Öijer burit sig åt för att ta sig in, och befästa en plats på, det litterära fältet.⁵ *Från Orfeus till Eurydike – En rörelse i samtida svensk lyrik* (200) av Lena Malmberg. Doktorsavhandlingen behandlar myten om Orfeus och hur den kan appliceras på sex stycken framstående samtida svenska poeter, varav Öijer är en. *Det svarta puzzlet – en essä om Bruno K. Öijer* (2002) av Olle Thörnvall, vars syfte enligt honom

⁴ Franzén förklarar att det som Bäckström försöker göra i avhandlingen är att beskriva Öijers idévärld och knyta den till en poetik som är en logisk följd av den outsiderposition poeten intagit sedan debuten. Hon menar att Bäckström, när han låter Öijers utsagor tolka dikterna, snarare än att låta dikterna tala för sig själva, endast hjälper till att bekräfta Öijers outsiderposition som en del av marknadsföringen av dennes poetiska persona. Vidare tycker Franzén att Wilsons teori om outsiders är förlegad och har ett snedvridet genusperspektiv som Bäckström totalt ignorerar. Outsidern profileras som ett manligt geni i det moderna samhället, och Franzén har definitivt rätt i att Wilsons undersökning är onyanserad, och i viss mån kanske orealistisk, då den först och främst inriktar sig på fiktionskaraktärer i litterära verk. Hennes kritik är dock inte relevant för den här uppsatsen då syftet inte är att ifrågasätta Bäckströms teori, utan istället att se om den är applicerbar på sss eller inte. Franzén 2004, s 343f.

⁵ Svedjedal 1996, s 83.

själv är att ge en introduktion till Öijers diktning.⁶ Det bör även sägas att Öijer förekommer i två mindre texter: Tomas Lidbecks *KULT – OUTSIDERS OCH SÄRLINGAR I LITTERATUREN* (2003) och i Mattias Fyhrs *De Mörka Labyrinterna – Gotiken i litteraturen, film, musik och rollspel* (2003). Men som tidigare klargjorts inriktar denna uppsats sig på vad som skrivits om Öijer av Per Bäckström och den enda av de ovannämnda artefakterna som kommer att förekomma i analysdelen är Thörnvals.

1.5. Teori och metod

Analysen av sss baseras på teorin om Öijers poetik författad av Per Bäckström. Denna teori kommer nedan att redogöras för. Teorin kommer i sin tur appliceras på åtta av de totalt femtio dikter som återfinns i sss. Dessa åtta har valts ut på grundval av att de på bästa sätt anses precisera hur Bäckströms teori går igen i samlingen, men även hur samlingen skiljer sig från denna. Metoden för själva genomförandet är kvalitativ närläsning.

Stundtals används även dikt och textcitat från tiden innan sss. Detta för att paralleller skall kunna dras till det material Bäckström baserat sin teori på.

1.5.1. Bäckströms Öijerska poetik

I den tredje delen av sin avhandling kartlägger Bäckström ”den livssyn som tecknas i Öijers uttalanden”.⁷ Denna kartläggning kallar han ”Bruno K. Öijers Poetik”. Till detta är han inspirerad av Anders Palms tudelning av poetikbegreppet:

Det skall handla om poetik, som kan betyda två saker. Poetik är principer för konsten att dikta i den meningen att den som skriver poesi praktiserar en viss poetik. Men poetik är också en särskild genre, den speciella gren inom essayistiken, där man utvecklar möjligheten att reflektera över poesi – för att förstå diktkonsten och kunna utveckla vad diktkonst egentligen är.⁸

Bäckströms metod, då han skapar denna poetik, går till så att han använder sig av Öijers utsagor genom åren som ”utkast till en poetik”. Källorna Bäckström använder sig av är dikter, intervjuer, artiklar och manifest. Han undersöker källorna noga och ser hur ett mönster går att finna. Han upptäcker ett cirkulärt schema som kan sägas bestå av 5 delar: Kaos, Autenticitet,

⁶ Thörnvall 2002, s 8.

⁷ Bäckström 2003, s 152.

⁸ Ibid, s 152.

Unergång, Sorg och Det Heliga. Ingen av delarna är mer värd än någon annan och de kommer inte i någon särskild ordningsföljd. Han säger att genom denna närstudie av Öijers utsagor genom åren kan man se hur Öijer ”manifesterat en konsekvent livshållning”, en hållning som Bäckström tolkar som ett ”uttryck för outsiderpositionen”.⁹

1.5.2. Kaos

I många skapelseberättelser skapas världen ur intet och den urmateria som existerar före skapelsen beskrivs som något som saknar form och innehåll, som ett djupt mörker. Detta urtillstånd konfronteras varje enskild människa med, och hos insidern väcker det den skräck som får honom eller henne att försöka undvika och dölja kaos.¹⁰

Det är upptäckten av detta kaos som blir den grundläggande skillnaden mellan outsidersn och insidern. Outsideren kan inte blunda för sanningen att det sanna ursprunget är ett dunkelt mysterium.

Bruno K. Öijer blundar inte för det kaotiska ursprunget; för honom är det en förutsättning för skapandet. Bäckström menar att det är ”detta nedstigande i mörkret som Bruno K. Öijers poesi handlar om”.¹¹ Vidare säger han att:

Från kaos ser outsidersn två vägar: den ena vägen är insidersn och innebär ett förnekande av kaos, och den andra vägen är att förneka detta förnekande, dvs att bejaka kaos till varje pris.¹²

1.5.3. Autenticitet

Bäckström säger att ”våga internalisera sitt behov av sanning och identifiera sin känsla med Varandet är detsamma som att leva autentiskt”.¹³

Han menar att i det moderna samhället används språket mest som ett underlättande kommunikationsmedel där orden behandlas utan respekt och därmed förlorar sitt ursprungliga värde.¹⁴ Detta leder till ett liv i ”inautenticitet” som tömmer människan på kärlek och livslust. Det blir till ett zombie-liv i outsidersn ögon - ett tillstånd Bruno K. Öijer inte kan blunda för:

⁹ Bäckström 2003, s 152f.

¹⁰ Ibid, s 156.

¹¹ Ibid, s 157.

¹² Ibid, s 157f.

¹³ Ibid, s 166.

¹⁴ Ibid, s 164.

För Bruno K. Öijer blir poesin den arena där det är möjligt att vara sann mot sig själv, i medvetande om nödvändigheten att hålla sig ”så ren som möjligt”. Det är detta som tvingar honom att formulera sitt absoluta krav på ärlighet.¹⁵

Han menar att då Öijer upprepade gånger implicit eller explicit refererar till sanning och ärlighet i sina manifest indikerar detta på att hans ideal står att finna i en äldre traditions idévärld. Detta är en idévärld som Jean Jacques Rousseau var en av de allra första att nedteckna, och som via romantiken nått vår tid. Bäckström menar att det handlar om den känsla av alienation som outsiders känner då denne inser att för att vara helt sann mot sig själv måste denne lämna civilisationen, åtminstone i tanken.¹⁶ Som ovan tagits upp lyckas Öijer finna denna sanning i poesin.

1.5.4. Undergång

Den romantiska mytbild Öijer har upprättat av sig själv [...] kan alltså kopplas till en omfattande modernitetskritik, där poetens roll i samhället är att vara en av yttre krafter tvingad sanningssägare som söker autenticitet men behandlas som en paria.¹⁷

Varför poeten behandlas som en paria är för att denne genom sitt budskap skriver folk på näsan och förnekar dem deras egen verklighet genom att påstå att den är förljugen. Bäckström menar att Öijers dikter är en reaktion på den inautenticitet han ser i världen. Men att de kommer i form av profetior om undergången som stundar: en undergång som skapas genom människans oförmåga att vara sann mot sig själv.¹⁸

1.5.5. Sorg

Insikterna om att världen och livet är förbi blir givetvis en stor sorg för poeten. Denna sorg förväntar sig denne att alla andra också bör uppleva. Men så är det alltså inte. Livet har levts för länge i inautenticitet som bedövat människornas ögon från att se den sanna verkligheten.

Bäckström talar om att sorgen och döden är vår tids stora tabun. Att sorgen och döden förträngs av människan, vilket leder till att avståndet till ursprunget växer ytterligare:

Öijer gör upprepade uttalanden om hur viktig sorgen är, att människors behov av den inte får förtryckas, och att man inte ska förneka dödens betydelse för livet. Döden och sorgen måste

¹⁵ Bäckström, s 165.

¹⁶ Ibid, s 164f.

¹⁷ Ibid, s 169.

¹⁸ Ibid, s 169f.

vara integrerade i livet, annars går det inte att leva. Den sorg som inte får komma ut vänder sig inåt i en aggression som hotar människans överlevnad. Sorgen måste få verka fritt för att den inte ska bli destruktiv och ställa till skada. Detta budskap lämnar dagens samhälle inte mycket utrymme för, något som predestinerar den västerländska civilisationen för undergången.¹⁹

Bäckström utvecklar det till att sorgen i Öijers dikter skall fungera som en läkande kraft: den skall uttrycka den sorg som varje människa i det västerländska samhället rimligtvis bör känna, och därför är i behov av att få utlevd.

1.5.6. Det Heliga

Det föreligger ett problem för poeten som vill upplysa den stora massan med hjälp av sina ord. Problemet ligger i språket.

Språket har egentligen med döden att göra. Med hjälp av språket försöker vi skapa en bild av något som inte är närvarande. Det kan handla om precis vad som helst; hur vi klär våra minnen i ord, försöker förklara en känsla, hur vi talar om någon bortgången. Språket bygger på frånvaro. Men det är inte frånvaro som poeten vill förmedla med sina sorgstämda undergångsvisioner. Det den vill förmedla är en känsla av närvaro som kan nås via sorgen. Därför menar Bäckström att språket i Bruno K. Öijers fall är det ultimata verktyget för honom att leverera budskapet med. För då tabut att tala om sorgen bryts, uppstår nämligen en känsla av att liv skapas och att kaoset upphör att verka för en liten stund. Det är autenticiteten i Öijers diktning som skapar närvaro av någonting frånvarande, som borde vara närvarande, nämligen sorgen. Hemligheten är att acceptera att sorgen och döden är naturliga delar av livet och ingenting för människan att rädas.²⁰

Orden som används för att gestalta de inre visioner som poeten ser då denne nedstiger i sitt kaos blir enligt Bäckström laddade med magi. Detta är en sorts magi som skänker mening till orden; mening som gått dem förlorade i den stela vardagskommunikationen. Han menar att Öijer blir till en sorts schaman som med hjälp av sina ord kan läka och bota den moderna människan och på så vis även återskapa världen igen.²¹

Bäckström relaterar härefter Öijer med ett grundläggande begrepp hos religionsforskaren Mircea Eliades: *homo religiosus*:

¹⁹ Bäckström, s 178.

²⁰ Ibid, s 182f.

²¹ Ibid, s 195.

I vilket historiskt sammanhang hon än står, tror *homo religiosus* alltid på tillvaron av en absolut realitet, på existensen av det heliga, som överstiger vår värld men som uppenbarar sig i denna världen och därmed gör den helig och fullt verklig. Hon tror, att livet har ett heligt ursprung och att den mänskliga existensen förverkligar alla sina möjligheter i samma mån som den är en religiös existens, dvs. har del i den sanna verkligheten.²²

Bäckström är noga med att poängtera att Bruno K. Öijer inte är en religiös författare. Men han ser även kopplingen mellan intensiteten och budskapet i Öijers författarskap, och den religiöse sökaren som är beredd att göra vad som helst för att nå det heliga. Öijers budskap är dock inte att man ska förlita sig till någon yttre kraft utan istället söka det heliga inom sig själv. Detta är Öijers budskap enligt Bäckström; att det heliga kan nås genom total ärlighet mot självet:

Endast genom att vårda den del av jaget som är en del av det gudomliga kan man nå kunskap om det. Poesin blir på så sätt både medlet för att uppnå målet, och själva det mål som ska uppnås.²³

Med detta sagt behöver det inte vara så att Bäckströms analys av Öijers författarskap är en sanning huggen i sten. Carin Franzén poängterar i sin recension av avhandlingen att den har många brister och att Bäckström tenderar att böja de olika teorierna och begreppsformerna han använder sig av till sitt eget syftes fördel, utan vidare nyansering eller problematisering.

Nu handlar inte denna uppsats om huruvida Bäckströms avhandling är en fullgod sådan eller inte. Vad den vill göra är att använda sig av det Bäckström kommit fram till för att se om tendenserna han funnit i författarskapet återfinns i en diktsamling skriven efter det att avhandlingen kommit till.

2. Undersökning

2.1. Kaoset i sss

Bäckström menar att människan förr eller senare konfronteras med frågan gällande det sanna ursprunget. Frågan är obesvarbar, kaotisk. Efter detta står människan vid ett vägsval: den ena vägen leder bort från kaoset och ursprunget, vidare in i ett liv uppbyggt på ordning och säkerhet. Den andra leder in i kaoset, in i osäkerheten. Den första vägen är insiderns; ett förnekande av kaoset. Den andra vägen är outsiders, som inte kan stå ut med att leva ett

²² Bäckström, s 197.

²³ Ibid, s 198f.

upppordnat liv då denne känner till att ordningen endast är en kuliss för att täcka över kaoset som döljer sig där bakom.

Outsidern märker efter sitt accepterande av kaos att ytterst få delar denna typ av världsbild. Detta får outsiders att känna sig främmande i världen. Snart har sprickan mellan outsiders och resten av människorna växt sig till en avgrund. Det kan vara denna avgrund som öppnar sig inför diktjaget i SSS första dikt i samlingens andra del:

”DET BLÅ GRÄSET”

avgrunden
öppnade sej
och pennan föll ur min hand
tog aldrig mark
fortsatte att falla
sovrumsfönstret stod och slog i blåsten
ivriga röster
trängde upp från gatan
och ville att jag skulle visa mej igen
börja om på nytt
men jag var inte där
jag var någonstans långt tillbaka i tiden
genom mina utspärrade fingrar
såg jag solhästen stegra sej
och gå runt längs himlen
hovarna rörde upp moln av virvlande bladguld
det blå gräset växte högt²⁴

Bäckström säger: ”för outsiders är accepterandet av kaos den enda möjligheten till kreativt skapande”.²⁵ Diktjaget i ”DET BLÅ GRÄSET” ser en avgrund som öppnas och pennan faller ur dess hand. Detta kan läsas som att diktjaget upptäcker kaoset som leder till att det spricker mellan outsiders och resten av värden. ”Pennan” faller automatiskt ur handen, och den fortsätter att falla. Detta är diktjagets kreativa process som inleds i och med att avståndet till

²⁴ Öijer 2008, *sss*, s 19.

²⁵ Bäckström 2003, s 157.

omvärlden växer allt hastigare och utvecklas till ett kaos outsiders antingen kan välja att acceptera eller förneka.

Valet vid vägskalet är med andra ord redan avklarat för diktjaget i "DET BLÅ GRÄSET". Det blev kaoset, och diktjaget blir i och med detta automatiskt en outsider. Detta belyses i dikten då "röster trängde upp från gatan/och ville att jag skulle visa mej igen". Dessa röster kan ses som röster från insiders som lever i förnekelse, och som för att hålla sin egen världsbild intakt, vill att diktjaget skall återvända från sitt kaos och bli "sig själv" igen. Det att rösterna vill att det ska "börja om på nytt" kan läsas som att insiders vill att diktjaget skall göra om sitt val, och gå insiders väg. Men diktjaget är inte där. Det har försvunnit in i kaoset: försvunnit in i ursprunget. Därför kan diktjaget säga att det är "någonstans långt tillbaka i tiden".

Bäckström talar om ett "dubbelt förnekande" hos outsiders. Detta dubbla förnekande kommer av att outsiders avvisar insiders väg och kallar den för ett "förnekande av kaos". Men i samma ögonblick outsiders låter sig slukas upp av kaoset, förnekas även insiders förnekelse, och det enda som återstår för outsiders är då kaoset.²⁶ Outsiders lär sig med tiden att skapa ordning ur detta kaos. Denna ordning gestaltas i form av konst, i det här fallet poesi. Kaoset blir outsiders trygga plattform. En sorts positiv grund att stå på som skänker insikter om livets dolda krafter.

Det kan tänkas vara dessa krafter som i dikten representeras av att "solhästen" stegrar sig på himlen inför diktjaget. Det är i ögonblickets extas, som endast kan nås via kaoset, som diktjaget kan se hur molnen på himlen är "virvlande bladguld", och "det blå gräset" som växer "högt" blir då tillvaron som väcks till liv genom diktjagets extatiska sinnesnärvaro. Detta är ett språkligt bildspel som skall skänka kraft och fungera förlåtande på läsaren som gjort som diktjaget, och bejakar sitt eget kaos i och med att dikten läses och tolkas. I den extasen kan himlen ses som en blå gräsmatta.

2.2. Autenticiteten i sss

Efter det att outsiders funnit sig själv inne i kaoset ser denne ännu tydligare hur pass förljugen verkligheten är. Människorna lever för det mesta i fullständig ovetskap om den helighet outsiders känner till. Deras förnekande av det som outsiders tror sig veta, får outsiders att först tvivla på sin inre vision om vad livet går ut på, till att inse att denne måste "lämna världen" för att inte låta den ta död på livet.

²⁶ Bäckström 2003, s 158f.

Bäckström illustrerar detta avståndstagande från världen genom en analys av en dikt som ingår i diktsviten ”Satan Talar” i *Giljotin* (1981). Där heter det att:

[...långsamt men säkert
drar jag en cirkel runt min kropp

utanför den cirkeln
är det Förinta eller Förintas...]²⁷

Bäckström menar att här låter Öijer det dubbla förnekandet uttalas via ord lagda i Satans mun. Att detta dubbla förnekande fortfarande är verksamt i Öijers idévärld två decennier senare skall vi se prov på även i sss. Detta i den sjätte dikten i samlingens åttonde del:

”SÄKER PÅ”

jag saknar inte
dom vänner jag haft
det stör mej inte ens
att dom sitter kvar i sina egna skuggor
där dom aldrig kan blomma
aldrig slå ut
och jag hör att det är nyårsnatt
himlen svider av fyrverkerier
och vissa tror på en gud
andra tror på en sten
gömd bland brännässlorna i ett dike
det enda jag vet
är att vi ingenting vet
och vad är värst
missljudet av lögner
det tomma skramlet av sanningar
eller själva rundgången

²⁷ Öijer 2008, *sd*, s 323.

att allt bara fortsätter och fortsätter
ser även du vad som hänt
och håller på att hända runt omkring oss
kan också du säga att du är lycklig
över att slippa vara med längre...]²⁸

Diktjaget valde kaoset i det undermedvetna framför verkligheten med allt vad det innebar - förlust av vänner uppenbarligen. Men det viktiga är att diktjaget inte ångrar sig. Det ser sina gamla vänner stå kvar och stampa på samma plats som de alltid gjort. Diktjaget är för ett liv i utforskningens tecken. Ett sådant liv har inte plats för någon ytlig vänskap för gamla tiders skull. Ett sådant liv skulle vara falskt, alltså en omöjlighet för den autentiske outsiders. Därför blir diktens inledande rader garantier för diktjagets ärlighet: en indikation att läsaren kan lita på att det diktjaget säger är sant.

Dikten fortsätter sedan med en beskrivning av insiders värld. Bilden med nyårsfyrverkerier som exploderar och får himlen att "svida" är slående för outsiders sätt att se på livet: människans försök att få det att flamma upp på ett artificiellt sätt, och detta på en dag man lyckats tillskriva ett högre värde än de andra dagarna.

Efter detta reflekterar diktjaget över insiders strategier att ta sig an livet. Det att tro på någonting framställs på ett sätt som får det att verka fruktlöst. Att tro på "en gud" framställs som samma sak som att tro på "en sten", och vad värre är att stenen ligger gömd bland brännässlorna i ett dike. Detta påminner om några rader ur dikten "HUR LÄNGE" som återfinns i samlingen *Medan Giftet Verkar* (1990):

[...du har länge insett
varför att tro på något är samma sak
som att jaga bort det
och skända det en gång till...]²⁹

Vad är det då som får Bäckström att vilja likna Öijer med en *homo religiosus*?³⁰ Vad är det för sorts tro Bäckström menar sig att Öijer har? För det är uppenbarligen någonting annat än den "vanliga tron" som driver honom.

²⁸ Öijer 2008, sss, s 68f.

²⁹ Öijer 2008, sd, s 430.

³⁰ Bäckström 2003, s 198.

I ”SÄKER PÅ”, efter det att de hånfulla projektilerna riktats mot människans behov av att tro på någonting, kommer ett slags diktjagets credo; det enda man kan vara säker på är att man ingenting vet. Detta är den klassiska outsiders hållningen: existensen är oviss och kaotisk, den som säger något annat begränsar livet och därmed även sig själv, vilket i outsiders värld är dåraktigt och falskt.

Sanningen som står till buds går inte att se, och detta lämnar egentligen människan fri att göra vad hon vill med sitt liv. Men trots detta väljer många att inte gå sin egen väg. Detta beror på att man för att kunna gå sin egen väg först måste känna till att den finns. Detta implicerar att människan måste känna sig själv för ens ha en möjlighet att se världen som den ”egentligen ser ut”. Här kommer vi tillbaka till nedstigandet i kaoset som är detsamma som att utforska sig själv för att på så sätt lära sig mer om sig själv och då även se vart vägen ligger, inte vart den leder.

Insidern har förnekat kaoset, förnekat vägen, och därav även förnekat sig själv. Detta är inte outsiders väg. Outsidern ”drar en cirkel runt sin kropp” och låter det som händer utanför den cirkeln få hända som det händer. Det har så att säga inte någonting med outsiders att göra längre. Det är därför diktjaget i ”SÄKER PÅ” kan säga att det är lyckligt ”över att slippa vara med längre”. Detta är det dubbla förnekandet. Orden betyder att diktjaget ser sig själv som en som inte lever i insiders förljugna verklighet. Men, diktjaget förnekar heller inte att den existerar, dock att den befinner sig utanför cirkeln, och på så vis har den inte någonting med denne att göra.

Det finns ingenting i insiders värld som lockar outsiders. Detta förklaras på ett kort och koncist sätt när diktjaget reflekterar över vad som är värst mellan ”missljudet av lögn” eller det ”tomma skramlet av sanningar”. Det sista argumentet för varför diktjaget inte längre befinner sig i den världen är att ingenting förändras: att det är en evig rundgång utan lockelse.

Det ”du” som diktjaget vänder sig till kan i det här fallet tolkas som den som delar uppfattningen att ingenting går med säkerhet att veta, och att allt annat är en lögn. Detta ”du” ser likväl som diktjaget ”vad som hänt/och håller på att hända runt omkring oss”. Enligt Bäckström är ”undergången” en av hörnstenarna i Öijers idévärld. I ”SÄKER PÅ” är det tacksamt att tolka in denna undergång som det som ”håller på att hända”. Undergången är alltså närvarande även i sss.

2.3. Undergången i sss

Bäckström säger:

Undergången som tema återkommer genom hela författarskapet, men det sker efterhand en förskjutning från en syn på undergången som något positivt, som något som det nya kan växa fram ur, till ett allt mer svartsynt skildrande av det som ingen kan eller vill se: den förödda, inautentiska västerländska kulturen.³¹

Han menar att Öijer i sin sena diktning ser världen som en evig ruin ur vilken mänskligheten är dömd att försvinna. Orsaken till ruinen är människans oförmåga att se ”sanningen”, och istället klamra sig fast vid en förljugen världsbild som leder till plågsamheter och våld.

Undergången beskrivs något annorlunda i sss jämfört med de tidigare verken. Det är som om någonting smugit sig in i diktaren som får dennes synfält att inte notera ruinen på samma sätt som tidigare. Detta kunde vi se redan i den förra dikten där det heter: ”ser även du vad som hänt/och håller på att hända runt omkring oss/kan också du säga att du är lycklig/över att slippa vara med längre”.

Det är detta – lyckan – som har smugit sig in i denna diktsamling. Men det är inte vilken lycka som helst: det är lyckan över att inte längre vara med som råder. Det är som om människorna gjort diktjaget en tjänst genom att ruinera planeten; utan deras förstörelse och inautenticitet hade diktjaget aldrig funnit denna typ av lycka.

Det krävs dock fler nycklar innan tolkningen av undergångstematiken i sss kan genomföras, och framför allt krävs en genomgång av lyckan: vad den beror på och hur den tar sig uttryck. Därför skjuts här undergångstematiken upp en stund för att undersöka detta ”nya” element i Öijers diktning: Lyckan.

2.4. Lyckan i sss

Redan från början visar Öijer upp sin nya sida i diktsamlingen. Det första avsnittet består av fem dikter som alla bär på ett i Öijers författarskap sällan skådat ljus. Låt oss titta på den första, titellösa dikten:

du andades
tätt mot fönsterrutan
och skrev med fingret
ristade in ditt namn i imman

³¹ Bäckström 2003, s 168.

strök sedan snabbt ut det igen
en gång
två gånger
tills du kände dej lugn
kände lyckan sakta krypa i dej³²

Det är så här läsaren välkomnas in i samlingen. ”Du” kan i det här fallet vara vem som helst. I den här tolkningen läses det dock som läsaren av dikten. Då blir det rimligt att se vilken typ av andning det är dikten beskriver i den första raden; den symboliserar livet inom läsaren. Det är livet som pulserar inom den som just slagit upp bokens pärmar och lutar sina ögon mot skriften. Det är läsaren, som i ögonblicket denne inleder läsningen, lämnar sig själv till förmån för dikten.

Fönsterrutan blir då en symbol för det som skiljer poeten från läsaren. De sitter inte kroppsligen bredvid varandra. Men sitter kanske närmre varandra än vad de någonsin skulle kunna göra i den fysiska verkligheten. De delar nämligen den rymd som utgörs av diktens ord, och läsarens förmåga att skapa en bild, en känsla, och en mening av dem. Läsaren blir delaktig i skapelseprocessen; endast en osynlig fönsterruta skiljer dikten och läsaren åt.

Detta är okänd mark för läsaren. Bäckström säger att: ”Det som poesin ska återuppväcka är [...] känslan av nyfikenhet inför allt som framstår som nytt”.³³ Öijer har själv sagt, efter det att *Det Förlorade Ordet* (1995) utkom, att hans poesi skall fungera som ett ”livselixir som skall få det öde landet att blomstra igen. Det handlar om ordet som ljusbringare och bot mot yttre och inre missväxt”.³⁴ Vi ser i dikten ovan prov på hur detta ”livselixir” fungerar.

Dikten är en beskrivning av vad som händer när någon läser poesi. Det handlar om att läsaren släpper sig själv för en stund.

Alla människor har rimligtvis någon sorts behov av att någon gång släppa taget och andas ut. Dikten skall fungera som en närande luftficka där läsaren kan vila ut, samla kraft, växa och utvecklas i. Men för att det överhuvudtaget skall vara möjligt måste läsaren vara beredd att släppa sig själv; stryka ut sitt namn. Först när läsaren släppt sig själv kan denne känna sig lugn.

Detta lugn finns det anledning att tala mer om senare. I sss spelar lugnet nämligen en viktig roll. Den lycka Öijer beskriver och talar om i samlingen är lyckan som kommer av att vara lugn och avslappnad, men på ett koncentrerat vis. Sinnebilden av att ”släppa taget” är

³² Öijer 2008, sss, s 11.

³³ Bäckström 2003, s 195.

³⁴ Ibid, s 191.

signifikativ för diktsamlingen, och då lugnet tagit läsaren i besittning är denne redo. Redo att låta diktjaget guida det genom dikterna. Redo att låta det öde landet blomstra igen.

”TÄTT INTILL”

dom viktiga åren
och hela mitt förflutna
verkar så avlägset
men ligger ändå nära tätt intill
håller armen om mej när jag sover
och får allt tungt och värdelöst
att släppa taget
lossa sitt grepp om mej
en natt som den här är jag fri
fri att tänka mej hur långt bort som helst
och varför ljuga
jag väger mindre och mindre
svävar nästan till över marken
glider undan från tillvaron
som om jag
brutit en fjäder ur den dödas dräkt
och förstått
hållit den länge i handen
och lärt mej använda den
lärt mej till slut vad allt går ut på³⁵

Bäckström säger att:

Strävan som är genomgående i Öijers poesi och poetik: sökandet efter och upplevelsen av en ursprunglig helighet i tillvaron, en helighet som i dagens sekulariserade samhälle har gått förlorad.³⁶

³⁵ Öijer 2008, *sss*, s 12.

³⁶ Bäckström 2003, s 197.

Nog kan man säga att ”TÄTT INTILL” förklarar att den ”strävan” som Bäckström menar är genomgående i Öijers poesi, inte längre är en strävan, utan en realitet. Diktjaget säger det till och med själv: ”[S]om om jag/brutit en fjäder ur den dödas dräkt/och förstått”.

Detta var alltså huvudnyckeln till porten bakom vilken lugnet och lyckan doldes för diktjaget: det att lära sig dra nytta av döden. Bäckströms teori säger att döden är ett av det moderna samhällets stora tabun: ett hinder för att livet inom människan skall kunna blomstra. Döden är det slutgiltiga okända som inte någon kan känna till. Denna yttersta realitet skär sig med det moderna samhällets mentalitet att allting går att förklaras och förenklas. Döden är en del av det kaos som outsidersn gett sig in i och accepterat. Döden är det som gör livet värdefullt, men är även det som kan göra livet till ett fängelse. Med en dödsmedvetenhet som går över styr tenderar livet att värderas så högt att det inte kan levas. Det är ungefär som med den gamla klyschan om människan som sparar pengar i madrassen och dör rikast på kyrkogården. För att få ta del av livet måste kaoset och döden mötas och accepteras. Men enligt diktjaget måste döden inte bara mötas och accepteras: man måste även lära sig att ”använda den”.

I mötet med döden vinner outsidersn slutligen sin frihet. Det säger diktjaget i ”TÄTT INTILL”: ”[E]n natt som den här är jag fri/fri att tänka mej hur långt bort som helst”. Diktjaget poängterar att den yttersta friheten inte har så mycket med kroppslig frihet som med tankens frihet att göra: är människan inte fri i tanken spelar den fysiska friheten mindre roll.

Tanken är starkt kopplad till poesi. Tanken är det som gör att mening kan skapas ur orden som dikten består av. Men tanken är inte allt, känslan är minst lika viktig, och känslan diktjaget här förmedlar är den av att låta det förflutna få vara förflutet, utan att bråka med det, och istället värdera minnena som någonting vackert, som någonting som ”håller armen om mej när jag sover”. Återigen ser vi hur ett lugn har skapats. Ett lugn som ”får allt tungt och värdelöst/att släppa taget/lossa sitt grepp”.

Det som diktjaget bygger sin lycka på i sss är alltså lyckan av att ”låta allt gå”. Döden och kaoset får verka fritt, livet och minnena, människorna och samhället, allt får vara som det är, för diktjaget har ”förstått”, lärt sej till slut ”vad allt går ut på”. Döden är inget hinder för lyckan. Döden är en förutsättning för lyckan: den beständiga lyckan som Öijer talar om i sss i alla fall. Det handlar om att möta sina rädslor och lära sig hur de fungerar och hur man ska dra nytta av dem i livet. Det handlar om att inse att det inte fungerar att släta över, täcka över, eller sopa undan saker under mattan, de dyker alltid upp till sist ändå. Det är denna sorts uppskjutande av saker, saker som egentligen är ouppskjutbara, som outsidersn är så allergisk

mot. Det är detta som gör att outsiders, när denne tar sig en titt på det västerländska samhället, ser ett samhälle i inautenticitet, och det är lögnen som outsiders avskyr mest av allt.

Det är lögnen som kväver livet. Därför måste den motverkas med autenticitet. Det är förnekandet av död, sorg och kaos, som skapar lögnen. Därför måste dessa mötas utan skygglappar. För att lugn och lycka skall kunna uppnås måste alltså människan släppa taget om den västerländska civilisationen, och därmed även släppa taget om sin egen identitet - inse att det egna namnet inte har någon betydelse och sedan stå naken inför döden. Först då kan människan bryta en fjäder ur dennes dräkt och förstå.

2.5. Nu: undergången i sss

Det är dåligt med undergångsdikter i sss. Genom hela samlingen löper en röd tråd som bygger på att en helig kontur går att finna i tillvaron. Den enligt Bäckström återkommande ruinen får lämna plats för de sagolika sambanden diktjaget tycker sig se och uppleva i både stad och natur.

Som i dikten "ANNAT I TANKARNA" där diktjaget möter ett "du" som tappat tron på heligheten. I de tidigare diktsamlingarna hade diktjaget säkert välkomnat detta du till ruinen, ett scenario som alltså inte inträffar i denna dikt:

[...och vad jag minns
hade du druckit för mycket
och var ledsen över att du glömt bort namnet
på den som sytt den här världen
jag tror inte jag var ute efter
att trösta dej
jag hade annat i tankarna
men jag sa att någonstans måste
nålen ligga kvar
och varje gång vinden skakar tag i marken
kan du se den här nålen kastas upp i luften
och slå ned
som en hisnande kort bländande blix

flera mil bort härifrån³⁷

Diktjaget ruckar inte på sitt utanförskap i dikten. Scenen är ett minne som kontempleras över, och diktjaget ”tror inte” att det var ute efter att ge någon tröst. Alltså är det som diktjaget säger om nålen endast kalla fakta som överlämnas till duet som uppenbarligen är deprimerat och uppfyllt av tvivel.

Dikten visar upp en ny sida av diktjaget som inte setts i tidigare verk. I dem är det snarare diktjaget som då och då tvivlar på existensen. Som i en titellös dikt i *Dimman Av Allt* där det heter:

[...det jag behöver
det jag ständigt sökt efter
går inte att hitta
det är lönlöst
som om det hela tiden funnits där
och ropat på mej
inte velat låtsas om
att det försvann med själva tillvaron
försvann när våra liv kom till³⁸

Det är inte konstigt att Bäckström ser undergången som en viktig del i Öijers författarskap. Den har funnits där hela tiden, och den har, som Bäckström klargör, förändrats under årens lopp. Det har varit en positiv undergång som leder till skapelse, men det har även, främst i den sena diktningen, innan sss, varit en melankolisk ruin som ingenting vackert, annat än sorgen, kan växa fram ur. Men i sss får undergången nya uttryck; den inbjuder till en lättnad. Diktjaget känner det som om det ”brutit en fjäder ur den dödas dräkt/och förstått”. Det finns helt enkelt ingen undergång att bekymra sig över, inga ruiner att sörja. Livet är ett privilegium som diktjaget åtnjuter. Bekymmerslösheten är total.

Ett stort bekymmer i de tidigare diktsamlingarna har med politik att göra. I den första samlingen, som heter just *Sång För Anarkismen* (1973), går diktjaget i 29 dikter loss på allt som inte har med anarki eller kaos att göra. Det heter t.ex. i ”till vapenfrinämnden.(opartisk)”:

³⁷ Öijer 2008, sss, s 52.

³⁸ Öijer 2008, sd, s 561.

när john black sagt han hatar allt våld &
helst håller sitt ansikte ut mot kusten,
släppte vapenfrinämnden fram sina
tillsatta officerare, som slog sönder
varenda afroditestaty i lokalen & började
plantera in brustna blickar bland dom
kvarglömda gräsfläckarna...

vi lyckades träffa dom igår mitt i fredspriset
(& alla exporterade mynningsflammar)
& det enda dom verkligen beklagade
var att det inte regnade ner mer lagar,
så att dom slapp sticka tummarna i
vädret varenda morgon & känna efter
åt vilket håll pengarna blåser...]³⁹

Inget som helst styrelsesätt kan godtas av den tidige Öijer, och att det inte rådde anarki i Sverige på 70-talet var för denne en sten i skon som visades upp i dikterna. Dessa dikter befinner sig långt från det avslappnade lugn som finns i sss, och en av huvudorsakerna till att diktjaget stundtals verkar vara ur balans i den tidiga diktningen har med den politiska situationen att göra.

Med tiden leder detta till att diktjaget blir en misantrop. Människan blir den stora stenen i skon; det som gör att diktjaget får svårt att sova om nätterna. Som i den här titellösa dikten i *Dimman Av Allt*:

ser inte
vad som ligger
och förblöder i gräset
människan
gärningsmannen
står för och skymmer...]⁴⁰

³⁹ Öijer 2008, *sd*, s 22.

⁴⁰ *Ibid*, s 544.

Det är människans våldtäkt av naturen som ligger till grund för att världen är helt sned. Mest explicit är Öijer med detta i den andra av de fyra monologer som ingick i filmen *Från En Demons Båge* (1997):

Genom all rovdrift, genom all våldtäkt på naturen har vi samtidigt skändat vårt ursprung, brutit sönder vår egen inre jord. Vi är fyllda av vårt eget utlagda gift, fyllda av ett sorts surt regn som en gång bröt ner byggnader av sten, men som nu bryter ner närheten, ömheten och tilliten mellan människor och vi får en tillvaro av svek och grymhet där medlidande och medkänsla alltid förlorar. Vi får en lavin av spruckna förhållanden, vi får en värld där kärleken förvandlats och blivit ett med driften att riva ner och förgöra den man är mest bunden vid och håller mest av. Och det är ingen idé att låtsas som ingenting. Det här våldsfixerade kalhygget som vi skapat täcker stora delar av jordens yta och vi bär det hela tiden med oss inombords. Det här kalhygget är en plats där pesten kan komma till dig i form av en flicka i guldhår med smultron träd på ett strå. Det här kalhygget är en plats där du bara ser en ström av gestalter som tvångsmässigt faller på knä och skruvar ut glödlamporna ur varandras livsträd.⁴¹

Här talar Öijer om ett ”kalhygge” och om människornas ”livsträd”. Trädet är ett återkommande tema i Öijers sena diktning. Detta är någonting Bäckström förbiser, men som Thörnvall noterar och ägnar ett litet avsnitt åt. Han menar att trädet kan tolkas som det mytologiska världsträdet⁴², och att Öijer i sin diktning använder sig av bilden av trädet som skändats av människan för att belysa att människan själv lagt grunden till sin undergång genom ödeläggelsen av naturen.⁴³ Med denna bakgrund går det faktiskt att finna en undergångsdikt även i sss. Låt oss ta en titt på dikten ”OMGIVEN”:

huset hade börjat
väcka honom om nätterna
han insåg till slut
att han levde omgiven av ett mord
och att alla mystiska klagande ljud
kom från möbler väggar och golvplankor
som led och hade ont
han insåg att han levde
bland dom sargade resterna
av något stort och ofattbart
som omringats och fällts till marken
han återkom ständigt till det här trädet

⁴¹ Öijer 2008, *sd*, s 402

⁴² <http://www.ne.se/världsträdet>, Nationalencyklopedin, hämtad 2011-12-20.

⁴³ Thörnvall 2002, s 106f.

hur det tagit spjärn med grenarna
i dörröppningen
innan det släpats in
ett sista ursinnigt kast med trädkronan
och fönsterrutorna hade bågnat av en chockvåg
av löv vind och syre
innan allt tystnade och dog bort
sjönk ut åt sidorna och stelnade
låg stilla⁴⁴

Här ser vi återigen hur Öijer beskriver människans våldtäkt av naturen och ursprunget. Ångesten som väcker mannen i dikten om nätterna är från början oidentifierbar för honom tills han inser vad som hänt.

Detta är en beskrivning av outsiders uppvaknande till vad som är roten till dennes problem: det att människan håller på att förgöra planeten och därmed även sig själv. Denna våldtäkt av naturen blir en spegel för den klarsynte att se sig själv i. Mannen i dikten lever i huset, och är därmed även han delaktig i mordet. Det som dikten säger är att ingen människa kommer undan; att vi alla är delaktiga på något vis genom att vi lever på jorden. Det är bland annat detta uppvaknande som gör att outsiders väljer att leva livet genom det dubbla förnekandet. För vart dennes ögon än riktas syns spår av ödeläggelse och ruiner av naturen. Diktens avslutning kan ses som ett sorts konstaterande att ingenting går att göra åt saken. Trädets sista ursinniga kamp mot människan får fönsterrutorna i huset att båga. Men det är ingen idé. Människan har tagit ett strypgrepp om planetens natur som sakta men säkert dör av syrebrist.

Det är i det tillståndet den moderna människan lever, för det mesta blind för katastroferna som tycks sjunka ”ut åt sidorna”. Kvar ligger den stelnade ruinen, helt stilla, som ett konstaterande att det finns ingenting att göra, att det är för sent att ångra sig, att ruinen måste accepteras som den moderna människans levnadsvillkor, och att livet och planeten står inför en stundande undergång. Dikten skänker ingen tröst, lovar ingen bot. Att naturen kämpat emot är ett faktum. Ett annat: Det att människan dödat den.

Den här typen av undergångsvision påminner mycket om det Bäckström kallar för ”melankolin hos den sene Öijer”⁴⁵

⁴⁴ Öijer 2008, sss, s 58.

⁴⁵ Bäckström 2003, s 172.

Öijer identifierar fragmenteringen av världen, men i sin sena diktning bejakar han inte transformationen, utan profeterar istället om att den (massmediala) allegoriseringen av verkligheten som är fragmenteringens konsekvens i senmoderniteten sker till priset av mänsklighetens undergång [sic]. Från att ha identifierat problemet som något som uppstått på grund av ”de andra” har han nu nått fram till insikten att det är olösligt. Ett totalt omstöpanande av samhället och världen kan inte förhindra att allt går utför, eftersom det har upphov i ett immanent tillstånd [...] Vi är en gång för alla dömda att gå under, men där det i den tidiga diktningen är krafter utifrån som genererar förintelsen, är det i Öijers sena poesi vi själva som lagt världen i ruiner genom vår vägran att acceptera kaos.⁴⁶

Med detta har vi identifierat, trots att sss är en annars ljus samling dikter, att bilden av världen som en ruin fortfarande finns där, djupt rotad i författaren. Öijer kan inte göra sig av med insikten att människan förstört planeten och därmed även sig själv. Trots att många dikter dryper av solsken ligger ändå alltid mörkret tätt intill, för att citera honom själv. Detta leder oss vidare till att undersöka hur sorgen gestaltas i diktsamlingen.

2.6. Sorgen i sss

Den sorg Öijer ger uttryck för i sina dikter har inte bara med undergången att göra: den är ett uttryck för en sorg över alltings beskaffenhet; det att människor såras, blir sjuka och lider av alla möjliga fruktansvärdheter, och trots detta aldrig kommer att få reda på vad den egentliga meningen med livet är. Och detta samtidigt som döden alltid är en överhängande ångestfaktor i människans liv på ett eller annat sätt. Det här är människans livsvillkor i undergångens inledning. Sorgen som varje människa bör känna inför detta borde vara enorm, överväldigande, och det är troligtvis därför sorgen och döden är tabun i det moderna samhället: de måste hållas på avstånd om inte samhället skall gå under.

Massförträngningen av en sådan viktig känsla som sorgen är det som ligger till grund för att en känslig människa kan känna sig främmande och alienerad i det moderna samhället. Människan måste acceptera varje del av sig själv för att kunna bli hel och leva fullt ut. Det är alltså sorgen över denna fragmentering Öijer talar om: det att människan är förbjuden att sörja, när hon i själva verket är mer sorgsen än någonsin.

Öijers poesi blir för Bäckström en sorts sorgficka där läsaren ska kunna möta sin egen sorg och få utlopp för den; sorgen i Öijers dikter blir på så vis läkande. Vidare säger han:

Förutom den terapeutiska och helande funktionen i sorgen handlar det om möjligheten till dialog. En poesi som accepterar och verkar för att sorgen levs ut, öppnar också för ett dialogiskt

⁴⁶ Bäckström 2003, s 174.

förhållande, till poeten själv så väl som till andra. Sorgens språk handlar om de mellanmännsliga förhållanden utan vilka man inte kan definiera sig själv och bli en hel människa.⁴⁷

Det är nu dags att med dessa ord i ryggen ta en titt på den fjärde dikten i SSS tionde del ”ARVET”:

jag önskar
att allt var annorlunda
jag önskar att min syn på världen
kunde förvandlas till ett
vackert ömtåligt föremål i mina händer
som något gjort av glas tunnare än luft
och när jag ställer det ifrån mej
kastar det ingen skugga
jag önskar jag kunde glömma
jag önskar att sorg och lidande inte fanns
men sorg är sanning
sorg är ett bevis på att du levt
och funnits här
sorg kan inte köpas eller säljas
sorg kryper inte för någon
livet tiden och ett iskallt samhälle
kan ta ifrån dej allt
råna dej på allt
men ingen kan stjäla dina upplevelser
ingen kan ta dina minnen ifrån dej
ingen kan råna dej på din sorg⁴⁸

”[S]org är sanning” säger diktjaget. Kanske är det också därför den här dikten känns som en lärodikt. Här om någonstans ser vi klart och tydligt hur viktig sorgen är för Öijer. Det är för att den är ”sann”.

⁴⁷ Bäckström 2003, s 180f.

⁴⁸ Öijer 2008, sss, s 84.

Sanningen är alltså tabu i det västerländska samhället som istället svämmer över av inautenticitet. Därför smyger inte den autentiske outsiders med denna sorg; den här dikten hymlar inte med några snirkliga metaforer eller någon gåtfull disposition; här är det rakt på sak som gäller med ett rakt och enkelt språk. Att ”sorg är sanning” får helt enkelt inte missuppfattas.

Men det missuppfattas. Runt om diktjaget dryper osanningarna, och dikten inleds med att diktjaget erkänner att det önskar att det hade en annan syn på världen. Detta är dock omöjligt i och med att det skulle vara att förneka kaos och leva i en lögn. Därför kan man säga att det föremål som inte syns men som diktjaget ställer ifrån sig bör kunna läsas som att diktjaget nästan ber om ursäkt för vissa uttal det gjort, då de säkerligen kastar rikliga skuggor efter sig.

Diktjaget önskar det kunde glömma att sorg fanns. Men det kan det inte. Det skulle vara samma sak som att glömma bort sitt eget liv. Den här dikten är en riktig hyllningssång till sorgen, och alla som känner sorg inom sig och läser den känner sig förmodligen lyckligt lottade över att ha sin sorg. På så vis ger Öijer tillbaka det som livet tagit ifrån dem. Någoting Bäckström alltså är inne på, och som Öijer ofta säger själv: att sorgen i hans dikter ska fungera som en läkande kraft som skall få det öde landet att blomstra igen.⁴⁹

2.7. Det Heliga i sss

Kontemplationen i betraktandet av tingen, och meditationen som utgår från minnesbilder och drömmar, möjliggör den litterära epifani som är en grundsten både i Öijers poetik och i hans livssyn [...] kontemplationen över en sten eller en drömbild kan ge upphov till dikt av sällsynt kraft. Det för tankarna direkt till det som är mest centralt i Öijers budskap, nämligen tron på Poesin som det som ska rädda människorna och få dem att lyssna på sin själ igen.⁵⁰

Bäckström säger även att Bruno K. Öijer söker efter en helig kontur i tillvaron. Vi har ju redan gått igenom hur detta gestaltas genom lyckan. Vi vet att diktjaget känner livet som om det ”brutit en fjäder ur den dödas dräkt/och förstått”.

Vi har även talat om Öijers tidigare stenar i skon så som politiken och det västerländska samhället. Sådana dikter finns i sss, det har vi sett prov på i den här analysen, om vi minns den om ”trädet” och den om sorgens kraft som lindrar mot ett ”iskallt samhälle”. Men dessa dikter är få i diktsamlingen. I många av samlingens dikter badar diktjaget i en helig lycka över att äntligen ha brutit sig loss från alla sina bekymmer. Vi ska se prov på hur en sådan dikt kan te sig i den femte dikten i samlingens första del:

⁴⁹ Bäckström 2003, s 177f.

⁵⁰ Ibid, s 198.

”SKY AV LÖGN”

jag gick längs träden
utanför riksdagshuset
och hade knappt lagt märke till byggnaden
innan den svävade bort ur ögonvrån
som ett grått meningslöst damm
en sky av lögn
och jag fortsatte fram under träden
medan vädret långsamt slog om
högt över mitt huvud vajade grenarna
jag såg dom äldre mörka löven skynda till
och ta hand om dom yngre i blåsten
hålla om dom nyfödda ljusgröna
mata dom med regnstänk
och det prasslade svagt
överallt omkring mej växte ljudet
jag vet inte varför
men för första gången på länge
kände jag ett visst lugn
den sortens lugn som sprider sej inombords
och tar sej ut
går vid din sida som en vän⁵¹

Den här dikten blir beviset på att diktjaget faktiskt har lärt sig använda den fjäder det är ”som om det brutit ur den dödas dräkt”. Det gamla hederliga problemet med idiotiska politiker och regelmakare som institutioner osv. berörs knappt här, och detta trots att diktjaget rör sig utanför riksdagshuset.

Men det är inte riksdagshuset som är prioritet för diktjaget som går ”längs träden”. Det är naturen, träden, som drar diktjagets uppmärksamhet till sig, inte riksdagshuset. Det snappas

⁵¹ Öijer 2008, sss, s 15.

upp i ögonvrån som av en händelse och försvinner som ett ”grått meningslöst damm/en sky av lögn”, och så är det med det.

Detta blir ett bevis för att diktjaget är uppfyllt av en sådan harmoni att saker som politik inte bekymrar det minsta. Istället upplever diktjaget en stunds helighet genom att iakta och kontempera över hur löven lever sina liv uppe i träden. Beskrivningen av hur de mörka löven skyndar till och tar hand om de nyfödda ljusgröna är så skarp att man undrar om detta inte är en metafor där Öijer är det äldre mörka lövet som vattnar sina yngre mer oerfarna läsare med ”regnstänk” som i det här fallet kan beteckna matnyttiga dikter om sorg, död och helighet.

Intensiteten tilltar när detta kontemplerande över löven blir så starkt att ett lugn föds inuti diktjagets kropp. Detta är samma typ av lugn som tidigare berörts, och är alltså kopplat till lyckan: det buddhistiska lugnet. Slutbilden, då lugnet tar sig ut ur diktjagets kropp och går vid dess sida som en vän, är en beskrivning av hur diktjaget funnit vägen ut ur sitt tidigare fängelse, som bland annat varit tankar om politiker och undergång. Om Öijers poetik hos Bäckström grundar sig tydligast på undergång och sorg, skulle jag vilja tillskansa ytterligare ett element: Lyckan.

Det finns i sss många intressanta dikter att analysera utifrån lyckoperspektivet. Men detta finns det tyvärr inte utrymme för här. Vi får istället se diktanalysen av SSS utifrån Bäckströms Öijerska poetik som avslutad.

3. Sammanfattning

Vi har i analysen sett hur alla fem delarna i Bäckströms Öijerska poetik går att passa in i diktsamlingen *SVART SOM SILVER*, trots att denna samling alltså är utkommen efter det att Bäckströms avhandling färdigställts och publicerats.

Kaosets närvaro belystes med hjälp av dikten ”DET BLÅ GRÄSET” där poetens penna faller genom en avgrund utan att ta mark. Men som till sist leder diktjaget till att se ”solhästen” gå runt på himlen som uppenbarar sig som en blå gräsmatta. Detta blir beviset på det som Bäckström klargjort; att nedstigandet i kaoset är den enda möjligheten till kreativt skapande för outsiders.

Vi har sett hur autenticiteten tagit sig uttryck genom att diktjaget i dikten ”SÄKER PÅ” öppenjärtigt berättar för oss att det ”inte saknar sina vänner”, och att livet utanför dennes cirkel är en stor lögn där människorna trampar varandra på tårna i sina försök att hålla sin tro vid liv. Diktjaget meddelar sin tro, som är den sokratiska uppfattningen att det vi kan veta är att

vi ingenting vet. Detta är diktjagets ”sanning”, och grundbulten i diktjagets livssyn. Utanför diktjaget är världen fylld av våld och undergång som diktjaget endast kan göra sig av med genom att bejaka sitt eget inre flöde. Diktjaget förklarar att det är ”lyckligt över att inte behöva vara med längre”.

Insikten om att det går att undfly undergången genom att ”lämna världen” är det som fyller sss med en känsla av ett stort lugn som slutligen gjort diktjaget lyckligt. I dikten ”TÄTT INTILL” såg vi hur diktjaget förklarade vad som hänt sedan det lämnat världen till förmån för den inre upplevelsen. Det har blivit befriat och ”väger mindre och mindre/svävar nästan till över marken/glider undan från tillvaron”. Diktjaget har försonats med döden och sin sorg och gjort dem till sina vänner. Genom detta har det vunnit en känsla av att det ”förstått” vad ”allt går ut på”. En dikt som ”TÄTT INTILL” återfinns inte i Öijers tidigare skapelser. Tillsammans med några andra guldglimmande dikter i sss lyfter den Öijer högre än någonsin, vilket leder mig till att vilja tillskansa elementet lycka till Bäckströms Öijerska poetik.

Men bara för att dikterna är ljusare än i t.ex. *Trilogin* (2001) betyder det inte att undergången försvunnit. Bäckström säger att livet för det mesta levs i förnekelse av tillvarons yttersta villkor, vilket i slutändan kommer leda till människans undergång. Detta är någonting som profeteras i Öijers dikter genom att de ofta belyser hur människan våldför sig på naturen, och därav indirekt på sig själv. I sss ser vi i dikten ”OMGIVEN” hur detta representeras av en berättelse om ett träd som fällts och kämpande släpas in i ett hus där det styckmördas och görs om till väggar, möbler och golv. Detta träd påminner om andra träd i Öijers tidigare dikter; träd som blir fällda och plågade av människan. Dessa naturvåldtäktsdikter profeterar om en stundande undergång, och bekräftar samtidigt Bäckströms resonemang om att Öijer i egenskap av klarsynt poet gör det till en skyldighet att skildra detta för de ”blinda människorna”.

När den sene Öijer sjunger om undergången är det en sorglig sång enligt Bäckström. Sorgen är förtryckt i det inautentiska samhället. Detta är någonting som leder till en obalans inom människan som hjälper till att skynda på undergången. Öijer kommer som en helande profet och svalkar de överhettade och sorgsna moderna människorna. Vi såg hur diktjaget uppmuntrande presenterade sorgen som ”sanning” i dikten ”ARVET”. Läsaren försäkras om att sorg är sanning och lovas därefter att ingen kan råna någon på dennes sorg. Detta är tillsammans med bl.a. ”DEN MENINGSLÖSA HETTAN” i *Medan Giften Verkar*: ”jag säger även sorgen har armar/som omfamnar dej...”⁵², den mest förlåtande sorgedikten i Öijers

⁵² Öijer 2008, *sd*, s 432.

repertoar. Att sorgen är närvarande och viktig är lika uppenbart i sss som i *Trilogin*. Även sorgen i samlingen kvalade alltså in i Bäckströms Öijerska poetik.

Det sista elementet som jämfördes var ”Det Heliga”, som visserligen redan klargjorts för i avsnittet om lyckan, men som dock tålde att belysas ytterligare i dikten ”SKY AV LÖGN”. I den såg vi hur diktjaget med sin nya lycka lugnt glider förbi riksdagshuset utan att bli arg. Fokus ligger automatiskt inte på sådana saker efter det att diktjaget lämnat världen, funnit sig själv i kaoset och sedan återvänt som en ny människa. Då försvinner riksdagshuset ur ögonvrån som ”en sky av lögn” och sedan ägnas resten av dikten åt att njuta av vad löven sysslar med uppe i trädens kronor. Till sist blir diktjaget så avslappat att det tycker sig se hur lugnet tar sig ut ur kroppen och går vid dess sida som en vän.

Det är den här sortens lugna lycka som har tillkommit sedan Bäckström utformade sin poetik. Annars finns alltså alla delar med och stämmer väldigt bra överens med hur Bäckström tecknat ”Öijers livssyn”. Det bör dock tilläggas att ”Undergången” inte lämnas tillnärmelsevis lika mycket utrymme i sss som i tidigare utsagor. Det är på håret att den kategorin försvinner helt till förmån för kontemplerandet över den heliga konturen i tillvaron. Dock visar dikten ”OMGIVEN” att undergångsmedvetenheten fortfarande finns där, därför kan inte riktigt sägas att den kategorin saknas i sss.

Det som skiljer sss mest från tidigare verk är att dikterna utsöndrar en ljus hoppfullhet, till skillnad från t. ex. *Trilogins* mörka dikter. Det är som om diktjaget i sss förstått någonting som diktjaget i de tidigare diktsamlingarna längtat efter att förstå, men som samtidigt gjort det frustrerat och tungsint, och därav lett till att dikterna för det mesta är mörka. Fjädern som brutits ur den dödas dräkt har alltid funnits där, men det är först i *SVART SOM SILVER* diktjaget lärt sig att använda den.

4. Litteraturförteckning

Bäckström, Per, *Aska, Tomhet & Eld – Outsiderproblematiken hos Bruno K. Öijer*, Riga 2003.

Franzén, Carin, ”Recension av: Bäckström, Per: *Aska, tomhet & eld : outsiderproblematiken hos Bruno K. Öijer*” *Samlaren* 2004:125, s 343-347.

Fyhr, Mattias, *De mörka labyrintherna – Gotiken i litteratur, film, musik och rollspel*, Riga 2003.

Lidbeck, Tomas, *KULT – OUTSIDERS OCH SÄRLINGAR INOM LITTERATUREN*, Trelleborg 2003.

Malmberg, Lena, *Från Orfeus till Eurydike – En rörelse i samtida svensk lyrik*, Lund 2000.

Svedjedal, Johan, *Gurun och grottmannen – och andra litteratursociologiska studier*, Falun 1996.

Thörnvall, Olle, *Det svarta puzzlet – en essä om Bruno K. Öijer*, Viborg 2002.

Wilson, Colin, *THE OUTSIDER*, London 1958.

Öijer, Bruno K., *Samlade dikter (sd)*, Avesta 2008.

Öijer, Bruno K., *SVART SOM SILVER (sss)*, Värnamo 2008 .

Öijer, Bruno K., *Trilogin*, Avesta 2008.

Internet:

<http://www.ne.se>

